

יצחק שוה

“ולא הכירו כי היו ידיו עשו אחיו שעירות ויברכהו”

פרק כ"ז בספר בראשית מוקדש לתיאור נטילת הברכות בידי יעקב. אחד מרגעי השיא של הסיפור הוא השלב שבו עובר יעקב בהצלחה את מבחן המישוש של אביו, המופתע לגלות כי ידיו של העומד לפניו שעירות כדי עשו. וכאן אנו קוראים: “ולא הכירו כי היו ידיו עשו אחיו שערת ויברכהו” (פס' כג). חלקו האחרון של הפסוק, “ויברכהו”, נראה תמוה, ותפקידו כאן איננו מובן:

א. קשה להניח שמדובר בברכה מיוחדת, שונה מן הברכה העיקרית המפורטת אחר כך (פס' כח-כט); שהרי מה צורך יש בברכה כזו? מה טיבה? ומדוע יעלים הכתוב את תוכנה?¹

ב. אם נניח, לחילופין, שהפסוק רומז לברכה העיקרית שבהמשך, ובעצם מקדים בקיצור את המאוחר – מה מוסיפה לנו הרמיזה הזו? ואם אין הכוונה לברכה עצמה שתבוא מאוחר יותר, אלא להחלטה שגמלה בלבו של יצחק לברך את יעקב – כיצד זה שואל יצחק מיד אחרי ההחלטה הזאת: “אתה זה בני עשו” (פס' כד)?

לפני שנציג את פתרוננו לתמיהות אלו, נעיין במספר תרגומים ופרשני מקרא ונבדוק כיצד התייחסו הם לפסוק קשה זה.

א. תרגומי המקרא

מתוך סקירה רחבה של התרגומים לפסוק זה, אנו רואים שבתרגום אונקלוס,² תרגום השבעים,³ הפשיטתא,⁴ התרגום השומרוני,⁵ תרגום ניאופיטי⁶ וחלק מתרגומים

* תודה לבני אריאל, שסייע בהכנת המאמר לפרסום ושיקע בו הערות חשובות.

1. למרות זאת, אנו מוצאים בפירוש ICC את ההערה: “The clause ‘and so he blessed him’ must have been followed by the words of the blessing” הרומזת שלדעתם כוונת הפסוק היא לברכה נפרדת.

גם ספורנו הבין שאכן הייתה ברכה נפרדת ממש – ראה על כך להלן, סעיף ב.

2. “ולא אשתמודעיה ארי הוו ידוהי כדי עשו אחוהי שעירן וברכה”.

3.

“Ka i ; ou j k e j p e v g n w a u j t o ; n h \ s a n g a ; r

לועזיים ידועים⁷ מתורגמת המילה "ויברכהו" מילולית, ללא כל תוספת. לכן לא נוכל להיעזר בתרגומים אלה לפתרון התמיהות שהעלינו.

לעומת זאת, בתרגומים אחרים⁸ מופיע ניסיון לפרש את המילה "ויברכהו" במובן 'לכן הוא בירך אותו' – "so he blessed him" וכדומה – ביטוי שמשמעו 'לכן הוא בירך אותו מאוחר יותר', 'זו הסיבה שבהמשך הוא בירך אותו'.⁹ את תרגום רס"ג¹⁰ ניתן להבין באופן דומה, אם כי אין זה הכרחי. בתרגום שוקן אנו מוצאים את אותו רעיון בסגנון שונה במקצת: "ועכשיו הוא היה מוכן לברך אותו".¹¹ תרגום Anchor¹² – "וכאשר היה מוכן לברך אותו, שאל שוב..." – דומה לתרגום שוקן; הניסוח המיוחד, הכולל קישור לפסוק הבא: "ויאמר אתה זה בני עשר",¹³ רק מחדד את הבעיה, שכן כל הניסיונות הללו של התרגומים לפרש את המילה "ויברכהו" עדיין אינם מתרצים את התמיהה העיקרית: אם מחמת הטעות בזיהוי החליט יצחק כבר עתה לברך את יעקב – מדוע זה שאל אותו מיד לאחר מכן: "אתה זה בני עשר"?

a i J c e i a r e z a u j t o u ם w l z a i J c e i a r e z @Hs
a u ' t o u ' a j d e l f o u '

a u j t o u ' d a s e i ' a i

"And he knew him not for his hands were as the Brenton לאנגלית:

hands of his brother Esau and he blessed him"

4. "ולא אשתודעה מטל דה'י אי'דוהי איך אי'די עיסו אחוהי סע'ן וברכה".

5. "ולא הכרה הלא הוי אדיו כאדי עשו אחיו סעירן וברכה".

6. "ולא חכם יתה ארום הוון ידוי כידי דעשו אחיו שערניין וברך יתיה".

7. כך למשל בתרגום Tyndale's Old Testament (ed. D. Daniell) לאנגלית: "And he knew him not, not because his hands were rough as his brother Esau's hands and he blessed him"

בתרגום של Z. Kahn לצרפתית: "...et il le benit".

8. ראה למשל את התרגומים האלה: "He did not recognise him, for his arms were hairy like his brother Esau's and so he blessed him" (Old Testament of Jerusalem Bible, ed.

his brother Esau's and so he blessed him" (The Jerusalem Bible, ed. H. Fish); A. Jones); "so he blessed him" (The Jerusalem Bible, ed. H. Fish)

מונק (E. Munk), הירש (S.R. Hirsch), סרנא (N. Sarna), וו'נהם (JPS commentary by N. Sarna), וו'נהם

"and that is why he blessed" (World Biblical Commentary - by G. Wenham)

him" (The New English Bible, Oxford-Cambridge)

9. כך משמע גם מן ההערה לתרגום JPS המובא בהערה הקודמת: "Isaac makes up his mind to bless his son, but at the last moment he is once again seized by a vague disquiet and

renew his probing"

10. "פלם ית'תה אד' כאנת ידאה כידי עשו אכ'יה שעראניתין פבארכה". את האות פ"א במילה

האחרונה ניתן להבין בשתי צורות: או כווי"ו החיבור, או במשמעות 'אז'.

11. "Now he was about to bless him" (The Schocken Bible, translated by E. Fox)

12. "He had not identified him, because his hands were hairy, like those of his brother Esau. Still, as he was about to bless him, he asked again" (Anchor Bible - E.A.

Speiser)

13. השווה גם למובא לעיל, הערה 9.

"ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו"

ב. מפרשי המקרא

רוב המפרשים שהתייחסו לתמיהות שהעלינו¹⁴ (פרט לשלושה שנזכרים בהמשך) הבינו את הפסוקית "אתה זה בני עשו" (פס' כד) כשאלה של יצחק, המסופק עדיין בזהותו של העומד לפניו. כך עולה מפירושיהם של רד"ק, אברבנאל, חזקוני, מלבי"ם וריג'ו. נזכיר למשל את לשון רד"ק:

אתה זה בני עשו – דרך שאלה, אף על פי שאין עמו ה"א השאלה, וכן 'אתה אמרת אדונה ימלוך אחרי' (מל"א א', כד) ואחרים רבים.

כיצד מתפרשת, אפוא, המילה "ויברכהו" שבפסוק הקודם? מעבר להבדלים הדקים בניסוח ובדגשים, מוסכם על סיעת המפרשים הזו לפרש "ויברכהו" לא כברכה עצמאית אלא כאזכור של הכתוב את הברכה שעליה מסופר בהמשך. עמדה זו מוצגת בבירור על ידי ר"י אברבנאל:

ואמרו עוד 'ויברכהו', אין ענינו שברך אותו בפועל, אלא **שומר בלבו לברכו**; וכדי לחזק עוד בחינתו שאלו פעם אחרת 'אתה זה בני עשו', כדי שירבה בדברי תשובתו ויכירה עוד בקולו.¹⁵

הרב ריג'ו¹⁶ מעדיף לתאר את העניין במונחים של כלל ופרט:

'ויברכהו' – אמר בדרך כלל 'ויברכהו', ואחר כך מפרש והולך שתחלה אכל מצידו, ונשק לו והריח בגדיו ואחר המעשים האלה בא לברכו. 'אתה זה בני עשו' – כדי להסיר לגמרי ספק הקול מלבו...

הקושי בפירושים האלה הוא כמובן בהסבר הבלתי מספק שניתן בהם לשאלה שבאה אחרי ההחלטה, ההכנה או הגורם לברך. נביא לדוגמה, בנוסף לדברי ר"י אברבנאל והרב ריג'ו, את המשך דברי רד"ק שהובאו לעיל: "ועדיין שאלו, מפני הספק שהיה לו בקול; וכל זה שלא יהיה כמהתל בעיני עשו בנו שאמר לו לברכו...". ההסבר הזה נראה לנו דחוק: מדוע טורח הפסוק להודיע לנו על החלטה של יצחק שממילא אינה סופית? היה לו לכתוב "ויברכהו" אחרי תשובתו של יעקב "ויאמר אני".

לעומת המפרשים הקודמים, מצאנו שלושה הסוברים שהמשפט "אתה זה בני עשו" נאמר בניחותא. כך פירש רשב"ם: "אתה זה בני עשו – נראה שאתה בני עשו";

14. לא מצאנו התייחסות לעניינינו אצל רש"י, ר' אברהם אבן עזרא, רמב"ן, ר' יוסף בכור שור ורלב"ג.

15. כך גם חזקוני: "ודבר זה [= הטעות בזיהוי] גרם לו [ליעקב] ברכה"; מלבי"ם: "הכין [יצחק] את עצמו לברכה".

16. פירושו של הרב יצחק שמואל ריג'ו (Reggio) לחמישה חומשי תורה נדפס לראשונה בוונה בשנת 1821 בצירוף תרגום התורה לאיטלקית. הפירוש הותקן ונדפס מחדש בידי י"ש הררי, ירושלים תשס"ד.

וכן פירשו בעל אור החיים ושו"ל. לפי פירוש זה מיושבת, אמנם, תמיהתנו הקודמת, מכיוון שלאחר קבלת החלטה עקרונית לברך – נראית קביעתו של יצחק "נראה שאתה בני עשו" טבעית ובמקומה. אולם פירוש זה קשה לאור תגובתו העוקבת של יעקב "אני", הנראית בפשטות כתשובה לשאלה – בעיקר משום שיש להניח כי יעקב נזהר מדיבורים מיותרים ומתשובות לשאלות שלא נשאל עליהן, כדי לא לספק לאביו הזדמנויות נוספות לחשוף את זהותו האמתית.

פירוש ר' עובדיה ספורנו יוצא דופן מכל הפירושים שהזכרנו עד כה, בכך שהוא טוען כי יצחק אכן בירך את יעקב כבר בשלב זה בברכה מיוחדת, כפי שהוא מסביר:

'שעירות ויברכהו' – על שחשד על שהיה ראוי לקללה, כאומר 'הבאתי עלי קללה'.
וכן אמרו רז"ל, שהחושד את חברו בדבר שאין בו – צריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו, כעניין עלי שחשד את חנה לשכורה.

זהו פירוש מעניין, אך ברור שהוא על גבול הדרשנות. קשה לקבל כפשוטו של מקרא פירוש שלפיו העיקר חסר מן הספר.

ג. מי בירך את מי?

הפירושים שהזכרנו מתרצים רק חלק מן התמיהות, או נמצאים מתרחקים מפשט נוסח הפסוק. לדעתנו ניתן לסלק את כל הקשיים, אם נשכיל להבין מילה אחת לאשורה והיא "ויברכהו".

נקדים להזכיר את הערכתו המסתברת של רמב"ן (פסוק יב), שלפיה צליל קולו של יעקב היה דומה מאוד לזה של עשו, עד שלא ניתן היה להבחין ביניהם; אחרת היה יעקב מעיר לאמו עוד קודם לחשש "אולי ימושני אבי" על החשש המידי והברור יותר – שאביו יכירו על פי קולו. ממילא מוכרחים להבין את המילה "קול" בביטוי "הקל קול יעקב" במשמעות 'סגנון הדיבור' כפי שפירש כבר רש"י במקום.

מאיך יש להבין את הביטוי "ולא הכירו" כפשוטו המילולי: 'לא ידע מי הוא', כלומר לא יכול היה לקבוע כלל אם הוא יעקב או עשו – ולא כמשתמע מרוב הפירושים שהובאו בסעיף הקודם שיצחק טעה בזיהוי, כלומר 'לא זיהה אותו בתור יעקב אלא קבע שהוא עשו'.¹⁷ גישה אחרונה זו בהבנת הביטוי "ולא הכירו" אמנם הכרחית אם מבינים "ויברכהו" כברכה ממש, בין לאלתר בין בעתיד; ואכן, בכל התרגומים והפירושים מובן המילה "ויברכהו" הוא בהוראת: *benir, to bless*. אולם לפועל "בירך" ישנה גם הוראה אחרת והיא: *saluer, to greet*, דהיינו להעניק ברכה קצרה לאדם בשעה שפוגשים אותו או נפרדים ממנו. לדוגמה: "ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה" (בראשית מ"ז, ז). רש"י מפרש שם:

17. כמוסבר יפה בהערה בתרגום *Anchor Bible* (לעיל, הערה 12): "the verb hkr (sic) is in this instance not so much 'knew, recognized' as 'discovered, unmasked'".

"ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו"

"היא שאלת שלום כדרך כל הנראים לפני מלכים לפרקים, שלוד"ר בלעז". כך גם בהמשך: "ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה" (שם, י), וגם שם פירש רש"י: "כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכין אותן ונוטלין רשות...". אמנם, רמב"ן אינו מקבל את הסברו של רש"י בפסוקים אלה ונצמד לדרשת רבותינו שיעקב העניק לפרעה ברכות ממש; אולם ישנם פסוקים אחרים המאשרים את ההוראה השנייה של "ברכה", למשל: "ויאמר לגיחזי חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך, כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברך איש לא תעננו ושמת משענתי על פני הנער" (מ"ב ד', כט), וכן: "וילך משם וימצא את יהונדב בן רכב לקראתו ויברכהו ויאמר אליו היש את לבבך ישר..." (שם י', טו).

אם נאמץ את ההוראה שהצענו למילה "ויברכהו", ונפרש שיעקב הוא שבירך את יצחק בכניסתו אליו ולא להפך, וגם נזכור את הפירוש הנכון של הביטוי "הקל קול יעקב" ושל הביטוי "ולא הכירו" – תיעלמנה כל התמיהות, כפי שנסביר להלן. לאחר שהכריז יצחק "הקל קול יעקב והידים ידי עשו", מסביר לנו הפסוק: **ולא הכירו** – לא הצליח לזהות את העומד לפניו, האם הוא עשו או יעקב; **כי** – מצד אחד – **היו ידיו כידי עשו אחיו שערות** ("הידים ידי עשו"), אבל מצד שני – **ויברכהו** בשאלת שלום כשנכנס אצלו, כדרכו של יעקב ובניגוד לדרכו של עשו ("הקל קול יעקב").

ומאחר **שלא הצליח לזהותו**, החליט יצחק לבדוק אותו ביסודיות בכל החושים שנותרו לו אחרי שנבצר ממנו לבדוק בחוש הראייה ובדק כבר בחוש המישוש. התחיל בבדיקת הקול, בשאלתו: "אתה זה בני עשו" – ולא הצליח בבדיקה זו, כי יעקב ענה במילה אחת: "אני"; אז ניסה לבדקו בחוש הטעם: "ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני" – וזיהה את טעם בישולי עשו אשר אהב; לא הסתפק בזאת, ובדק שוב בחוש הריח: "גשה נא ושקה לי בני" – וגם עתה לא התאכזב, משהריח את בגדי עשו. אז בירך אותו יצחק בלב שלם.¹⁸

אסמכתא מסוימת לפירושו זה ניתן אולי להביא מתחביר הפסוק: אם הנושא של הפועל "ויברכהו" הוא יעקב, כדברינו, אזי חוזר הנושא באמת לפסוקית הקודמת הסמוכה: "כי היו ידיו כידי עשו אחיו"; אבל אם הנושא הוא יצחק – כי אז חוזר הנושא לפסוקית הרחוקה יותר "ולא הכירו" המדברת ביצחק, ובמקרה זה ראוי היה להבהיר, אפוא: 'ויברכהו אביו'.¹⁹

18. וכן פירש ר"י אברבנאל את האירועים המתוארים בפסוקים כד-כז כבדיקות נוספות של יצחק בחושי השמיעה, הטעם והריח. לפי פירוש זה אפשר להעריך את מידת חכמתה של רבקה, שצפתה את הדברים מראש ולא הזניחה אף פרט בתחפושת של בנה.

19. אמנם פיסוק הטעמים אינו מתאים לפירוש המוצע לעיל, שכן מקום האתנחתא הוא במילה "שערות". לו היו בעלי המסורה מטעימים את הפסוק על פי הבנתנו, היו צריכים להניח את האתנחתא תחת המילה "הכירו".

ד. השגות

לאור הפירוש הזה נעלמות כל התמיהות שפירטנו במבוא, אולם צצות שתי שאלות חדשות אשר ראוי לבדוק אותן:

1. אם התעורר חשדו של יצחק מחמת ברכת יעקב, שהיא שאלת השלום בפתח דבריו לאביו – למה לא ביקש יצחק מיד למשש את בנו? זו אינה קושיה רצינית. כי אמנם ברכת יעקב היא שעוררה את חשדו של יצחק, אלא שהוא לא רצה לבייש את בנו על סמך חשד קל בלבד לפני שיבסס חשד זה, ולכן ניסה לדובב שוב את בנו על ידי השאלה: "מה זה מהרת למצא בני" (בראשית כ"ז, כ). אבל לעולם עיקר החשד נגרם מברכתו של יעקב, שהסגירה את סגנון דיבורו.
2. השאלה השנייה היא רצינית יותר: למה לא הזכיר הפסוק את שאלת השלום של יעקב לאביו במקומה – בתחילת תיאור הכניסה אל יצחק?
 המשפט "כי הקרה ה' אלהיך לפני", למרות שהוא שייך בהחלט לסגנונו של יעקב ('קול יעקב') אשר מחמתו חשד בו אביו, כפי שהעיר רש"י²⁰ – בוודאי אין לראות בו ברכה לשלום. ייתכן שעצם הקריאה "אבי" בפתחת דבריו של יעקב מנוגדת לדרכו של עשו ומסמלת את ברכת יעקב, או נראית כברכה בעיני אביו. אולם התשובה האמתית בעינינו היא שאין הפסוק נוהג לספר דברים שבשגרה, המובנים מאליהם. ואם תאמר, והרי בסיפור ברכתו של יצחק את יעקב חשוב היה לספר זאת, כדי שנבין את התלבטותו של יצחק – הפסוק אכן סיפר זאת, אבל במקום הנכון, שהוא בפסוק כג המפרט את התלבטות יצחק בזיהוי בנו; זאת, בתנאי שנבין את המילה האחרונה בפסוק זה אל נכון.²¹

20. ראה לעיל, סעיף ג.

21. השווה לדברי רמב"ן על הפסוק "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת" (בראשית מ"ב, כא): "חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה, כי היה אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו; והכתוב לא ספר זה שם – או מפני שהדבר ידוע בטבע, כי יתחנן אדם לאחיו בבואו לידם להרע לו... או מדרך הכתובים שמקצרים במקום אחד ומאריכים בו במקום אחר".